

Foucault

i la raó il·lustrada

En dos llibres publicats recentment, Josep Antoni Bermúdez ha elaborat una interessant interpretació del llegat de Michel Foucault segons la qual l'obra foucaultiana podria ser llegida com a aportació personal al projecte modern i il·lustrat. D'aquesta manera, s'oposa tant a aquells que, com Habermas, han considerat aquest pensador francès un perillós antiil·lustrat, i també a aquells que, contràriament, han celebrat de manera entusiasta la seva suposada postmodernitat. D'una banda, Bermúdez intenta mostrar no només que l'obra de Foucault conserva l'*ethos* il·lustrat, sinó també la font d'energia principal que ha motivat la reflexió filosòfica des dels seus orígens. L'astorament davant del qual, en cada període històric, la *doxa* ha pretès establir valors com a evidències inqüestionables es pot considerar l'impuls originari i constant de la interrogació filosòfica i, d'una manera especial, a partir del Segle de les Llums, època que es va proposar com a tasca pròpia il·luminar les foscos inherents al seu present i a tota la seva tradició cultural. En aquest sentit, l'obra foucaultiana podria ser entesa com a aportació d'un il·lustrat radical, que va deixar a la nostra disposició una caixa d'eines per purgar la mateixa racionalitat moderna d'aquells elements que haurien aconseguit escapar-se del sedàs de la reflexió autocrítica. La fidelitat a la modernitat i a la Il·lustració exigiria, doncs, no l'obediència cega als seus principis i a les seves doctrines, sinó l'anàlisi minuciosa de tots i cadascun dels seus pressupòsits i de les seves premisses. Per tant, segons Bermúdez, és possible, i sobretot suggeridor, entendre la crítica a la Il·lustració inherent als textos foucaultians no com a crítica antiil·lustrada, sinó més aviat com a crítica il·lustrada radical.

D'altra banda, aquesta tesi interpretativa queda perfectament exemplificada en la selecció de textos recollits a *Foucault vist per Foucault*. En aquesta obra, Bermúdez ha reunit i traduït dotze textos d'aquest pensador francès que mostren precisament que aquest autor va concebre la filosofia com a activitat (il·lustrada), una activitat que consistiria en un experiment constant en relació amb allò que som i allò que ens

Josep Antoni Bermúdez
Foucault: un il·lustrat radical?
PUV, València, 2003
300 pàgs.

Josep Antoni Bermúdez (ed.)
Foucault vist per Foucault
Bromera, Alzira, 2003
288 pàgs.

passa. El volum està encapçalat per una clarificadora citació, en la qual Foucault afirma, en forma d'eslògan: «sóc un experimentador i no un teòric». Un teòric, diu Foucault, és aquell que construeix un sistema i l'aplica a diversos camps d'investigació. En canvi, la seva filosofia, entesa com a activitat (il·lustrada), tindria com a funció la permanent transformació del seu autor (i dels seus lectors). Per aquesta raó, va poder declarar que, per a ell, els seus llibres eren «experiències», és a dir, exercicis d'ascesi, d'autotransformació a través del pensament.

Abans que s'encetés la cèlebre polèmica en relació amb la modernitat i la postmodernitat, com si Foucault ja intuis les temptacions d'etiquetar de forma maniquea el valor de la seva obra, va escriure un text titulat «Què és la Il·lustració?» (1984), on, per a sorpresa de molts, relacionà la seva trajectòria intel·lectual amb Kant i Baudelaire, és a dir, amb dues personalitats de primera magnitud de la modernitat. Tal com subratlla Bermúdez, aquest text, que ha estat inclòs a *Foucault vist per Foucault*, és un exemple privilegiat per arribar a copsar la concepció foucaultiana, tant de la modernitat com del paper que hauria de jugar la filosofia en les societats actuals. En «Què és la Il·lustració?», Foucault afirma que, des del moment que Kant va pretendre contestar aquesta qüestió («*Was ist Aufklärung?*», 1784), es pot dir que aquesta interrogació es va convertir en la pregunta major de tota la filosofia contemporània, donat que s'hauria pres consciència del fet que aquest esdeveniment complex que va ser la Il·lustració ha determinat, en part almenys, allò que som, fem iensem des de fa més de dos segles.

Ara bé, Foucault creu que, a partir del text de Kant abans esmentat, es podria considerar la modernitat més com a «actitud» o *ethos* que com a període de la història. El quid de la qüestió no residiria ni en el fet d'interpretar la modernitat com si es tractés d'una data més en el calendari de la història del pensament —una data que marcaria una premodernitat i una postmodernitat— ni tampoc en haver de supeditar-se al xantatge massa simplista d'estar a favor o en contra de la modernitat i de la Il·lustració. A través de les figures de Kant i Baudelaire, Foucault relaciona l'actitud moderna i il·lustrada, no amb la defensa obligatòria d'uns continguts doctrinals concrets, sinó amb un determinat *ethos* filosòfic, que consistiria en el compromís voluntari d'adoptar una relació reflexiva envers el present i una actitud de crítica permanent respecte del nostre ésser històric. Aquesta definició, evidentment, concorda a la perfecció amb «l'ontologia històrica de nosaltres mateixos» duta a terme per Foucault al llarg de tota la seva trajectòria intel·lectual. Aquesta actitud experimental i de crítica pràctica, il·luminant la contingència que ens ha fet ser el que som, facilitaria el treball indefinit i inacabable de la llibertat. Així, es pot afirmar, segons Foucault, que continuaria tenint sentit el treball crític dut a terme per Kant, però ara ja no es tractaria tant de subratllar els límits que hauríem de renunciar a franquejar, sinó més aviat de denunciar la part contingent, singular i arbitrària que hi ha en aquests límits, i que es pretén que acceptem com si fos quelcom universal, necessari i obligatori. Curiosament, des d'aquest punt de vista, que és el que ha estat subratllat per la tesi interpretativa de Bermúdez, és possible que les actituds «contramodernes» s'hagin de buscar en altres posicionaments aliens als de Foucault, i que, fins i tot, es puguin trobar en els d'aquells que han pretès erigir-se com a estandards i defensors privilegiats de la Il·lustració.